

Алла Киридон

Київ (Україна)

ОБРАЗ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО: ЕВОЛЮЦІЯ ПАМ'ЯТТЄВОГО ДИСКУРСУ

Актуальні проблеми життя кожного суспільства завжди тісно пов'язані з його минулим, пам'яттю та забуттям. Те, «як суспільства пам'ятають», безпосередньо впливає на умови, характер і способи їх функціонування, еволюції і трансформації. Важливе значення національної пам'яті полягає в консолідуючій або інтегративній функції єднання нації, ідентифікації та легітимізації влади. За М. Альбвасом, колективна пам'ять обумовлена певними соціальними рамками. Відтак варто пам'ятати, що пам'яті притаманна багатоаспектність, смислова варіативність, різномірність тощо, пов'язана з впливом на окремі сегменти та суспільство в цілому численних чинників. Зокрема конкретна епоха створює систему ціннісних орієнтацій і колективних образів. Осягнення епохи (відтак і образів) сучасниками, як правило, відрізняється від тих уявлень, які фіксуються в колективній пам'яті як сукупність стійких компонентів, здатних змінюватися під впливом нових яскравих подій радикальних процесів, соціальних змін.

Конструювання ідентифікаційних практик і пошук солідаризуючих символів та змістів у контексті сучасних трансформаційних процесів українського суспільства актуалізують дослідження «образів минулого». *Образ* розглядаємо як особливу символічну форму передачі й актуалізації культурних смислів у культурній пам'яті сучасників і нащадків того чи іншого діяча. Образ не є фіксованим раз і назавжди. Він фіксується й реконструюється конкретними людьми (з власними уподобаннями, різними настроями, пріоритетами, цінностями, ідеалами, інтелектом, соціально значу-

щим життєвим досвідом тощо), в конкретний період / час, за конкретних обставин.

Однією з постатей-маркерів українського соціуму є Михайло Грушевський – політик, голова Української Центральної Ради, суспільний діяч, один із найавторитетніших діячів українського національного руху, поборник ідеї українського державотворення, історик, творець національного наративу. Постаць М. Грушевського належить до національного пантеону відомих історичних діячів. Ставлення до постаті діяча змінювалось відповідно до зміни загальної історико-культурної ситуації, що логічно призводило до змін у формативанні пам'яттєвого дискурсу.

Початково формування образу М.Грушевського заклали його сучасники.

В умовах радянської влади пам'яттєвий дискурс форматувався каномами ставлення до подій національно-визвольних змагань, а також позиціонуванням самого М. Грушевського до радянської влади. Відтак від негативних конотацій спостерігається тимчасовий перехід до позірної лояльності влади та вшанування імені М. Грушевського як академіка ВУАН (відзначення ювілею в 1926 р.) у 1920-х рр. Однак зміна характеристик Української революції в 1930-х рр. призвела до відповідного зсуву пам'яттєвих акцентів щодо постаті М. Грушевського (як і інших діячів національно-визвольних змагань) з конотативними характеристиками представника «буржуазно-націоналістичні кола». Комуністичною пропагандою формувався негативний образ ученого. Відтак за умови радянської влади йдеться радше не про пам'ять, а про політику «забуття» постаті М. Грушевського.

Помітне зростання інтересу до постаті, творчості й наукового доробку М. Грушевського викликали процеси національного відродження початку 1990-х років. Зокрема, Я. Дашкевич увиразнив кілька фаз процесу повернення М. Грушевського в незалежній Україні. Перша охоплює кінець 1980-х – першу половину 1990-х рр., коли відбувалося «відчорнювання постаті від усіх тих брудних епітетів, якими нагороджувала його, зокрема, українська т.зв. радянська історіографія». Друга фаза, що почалась від середини

1990-х років, характеризувалася посиленням критичних тонів, особливо в оцінках політичної діяльності Грушевського.

Комеморативні практики: відзначення ювілейних дат; спорудження пам'ятників (показово, що за радянських часів в Україні був лише один пам'ятник діячеві); встановлення меморіальних дошок в Україні та поза її межами (Відень, Холм, Москва); відкриття музеїв (Історико-меморіальний музей М. Грушевського у Києві; Державний меморіальний музей М. Грушевського у Львові); його іменем за останній час названі наукові установи (Інститут української археографії та джерелознавства), навчальні заклади (Барський гуманітарно-педагогічний коледж), вулиці багатьох міст держави та ін.

Однак загалом можна погодитися з думкою В. Масненка, що сучасний образ ученого та політика сформувався на рівні редукційного етапу, і цим можна пояснити значну частину його особливих рис. Складність адекватного осягнення постаті історика пояснюється фактичним незавершенням попереднього науково-критичного етапу. Не тільки українське суспільство, а й фахівці не встигли повністю осмислити його значення. Тому повернення Михайла Сергійовича із забуття відбувалося редуковано відповідно до потреби суспільного розвитку, а швидше сучасної влади. І це стало загальним імперативом у формуванні сучасного образу Грушевського, як історика, організатора науки, громадського та політичного діяча, конструктора сучасної української нації.

Список основних джерел та літератури:

1. Великий Українець: Матеріали з життя та діяльності М.С. Грушевського / Упоряд. та підгот. текстів та фотоматеріалів, комент. та приміт. А.П. Демиденка. – К. : Веселка, 1992.

2. Винар Л. Михайло Грушевський в українській і світовій історії. У 125-ліття з дня народження / Л. Винар. – Нью-Йорк ; Торонто ; К. ; Париж, 1993.

3. Гирич І. Спадщина М. Грушевського і сьогодні / І. Гирич // Історія України. – 2001. – № 43.

4. Дашкевич Я. Михайло Грушевський як особа і особистість. Передмова / Я. Дашкевич // Листи Михайла Грушевського до Кирила Студинського (1894–1932 рр.). – Л.: Нью-Йорк, 1998.

5. Масненко В.В. Формування образу М.С. Грушевського в масовій свідомості сучасного українського суспільства / В.В. Масненко // Український історичний журнал. – 2006. – № 5.

6. Пиріг Р.Я. Михайло Грушевський / Р.Я. Пиріг. – К. : ТОВ «Атлант ЮЕМСі», 2007.

7. Тельвак В. Творча спадщина Михайла Грушевського в оцінках сучасників (кінець XIX – 30-ті роки XX століття) / В. Тельвак. – К. ; Дрогобич : «Вимір», 2008.

8. Хальбвакс М. Социальные рамки памяти / М. Хальбвакс. – М. : Новое издательство, 2007.

9. Шаповал Ю. Михайло Грушевський / Ю. Шаповал, І. Верба. – К. : Видавничий дім «Альтернативи», 2005.